

Csehov: Bánat (Berényi László fordítása)

Esti szürkület. A nemrég meggyújtott utcai lámpák körül nagy, nedves hópelyhek lustán szállingóznak és vékony, puha takarót borítanak a háztetőkre, a lovak hátára, az emberek vállára és sapkájára. Jon Potapov, a fuvaros, egészen fehér, mint valami kísértet. Összehúzódott, amennyire élő test összehúzódhatik és mozdulatlanul gubbaszt a bakon. Azt hiszem, ha egész órákás zuhanna rá váratlanul, akkor sem tartaná szükségesnek lerázni magáról a havat... Lovacsája is egészen fehér és mozdulatlan. Mozdulatlanságával, szögletes formájával és botegyenes lábaival, még közelről is, az egy kopekes mézeskalácslóra emlékeztet. A lovacska bizonyára elmélyedt gondolataiba. Akit elszakítanak az eke mellől, a megszokott egyhangú tájtól és belepottyan ebbe a csodálatos ragyogással teli, istentelen lármától és emberek tülekedésétől visszhangzó örvénybe, az nem tud meglenni gondolkozás nélkül...

Jon és gebéje már régen nem mozdultak el helyükről. Hazulról még délelőtt eljöttek, de fuvar nincs és nincs. És íme lassanként már ráborul a városra az esti homály. Az utcai lámpák sápadt lángja egyre élénkebb fényvel csillog s az utcai sürgés-forgás egyre zajosabb lesz.

– Hé, kocsis, a Viborgszkij-útra! – hallja, Jon. Kocsis!

Jon felrebben és hópelyhekkal belepett szempilláin keresztül egy katonatisztet lát köpenyegben és fején csuklyával.

– A Viborgszkij-útra! – ismétli a katonatiszt. – Alszol, vagy mi? – A Viborgszkij-útra!

Jon beleegyezés jeléül rángatni kezdi a gyeplyt s ezáltal hátáról lehull a hórétteg... A katonatiszt beül a szánba. A kocsis csettint nyelvével, hajlott nyakát előrenyújtja, felemelkedik s inkább szokásból, mint szükségből, meglóbálja ostorát. A lovacska is előrenyújtja a nyakát, botszerű lábait behajlítja és határozatlanul nekiindul...

– Hova törtetsz, vén ördög! – hallatszik a sötét, előre-hátra hullámzó embertömegeből, alighogy megindult. – Hova visz az ördög? Jobbra tarts!

Te nem tudsz hajtani! Jobbra tarts! – dühösködik a katonatiszt.

A szemközt hajtó hintó kocsisa utánuk káromkodik, az úttesten átszaladó dühösen fordul utánuk, leverve kabátjáról a havat, mivel válla a lovacska fejéhez ért. Jon egyre fészkelődik a bakon, mintha tűkön ülne, könyökét ide-oda rángatja, szeméit forgatja, mint az ördögös s mintha nem értené, hol van és miért van itt.

– Micsoda komisz népség! – gúnyolódik a katonatiszt. – Csak úgy török magukat, hogy neked menjenek, vagy a ló alá kerüljenek. Biztosan összebeszéltek.

Jon hátratekintget az utasra és ajkait mozgatja... Nyilván szeretne mondani valamit, de semmi nem jön ki a torkán rekedt mormogáson kívül.

– Mi az? – kérdezi a katonatiszt.

Jon mosolyra ferdíti a száját, torkát megerőlteti és rekedten motyogja :

– Nekem, nagyságos úr, izé... a héten meghalt a fiam.

– Hm... Mitől halt meg?

Jon egész törzsével visszafordul az utas felé és úgy mondja:

– Isten tudja. Biztosan a láztól... Három napig feküdt a kórházban, aztán meghalt... Isten akarata volt.

– Térj ki, sátán fajzat! – hallatszik a sötétből. – Nem látsz, vén kutya? Nyisd ki a szemed!

– Hajts, hajts... – türelmetlenkedik az utas. – Így holnapig sem érünk célhoz. Gyorsabban hajts!

A kocsis megint előrenyújtja a nyakát, felemelkedik és nehézkes mozdulattal meglóbálja az ostort. Azután néhányszor visszasanít utasára, de az lehunyta szemét és látszólag semmi hajlandóságot nem érez magában, hogy meghallgassa őt. Letéve utasát a Viborgszkij-úton, megáll egy kocsmá előtt, összehúzódik a bakon és újra mozdulatlanságba mered... A nedves hó ismét belepi őt is, meg lovacskáját is. Elmúlik egy óra, két óra...

A járdán, hangosan topogva és veszekedve három fiatalember közeledik: kettő közülük magas sovány, a harmadik alacsony és görbehátú.

– Kocsis, a Rendőr-hídhöz! – kiabálja a púpos rikácsolva. – Hármónkat... két hatosért!

Jon megrántja a gyepelőt és nyelvvel csettint. Két hatos nem elfogadható ár, de most nem ezen jár az esze... Akár egy rubel, akár egy hatos, – neki most mindegy, csak utasa legyen... A fiatal emberek egymást lökdösve és trágár szavakat kiabálva a szánkóhoz lépnek és mind a hárman egyszerre akarnak felkapaszkodni az ülésre. Kezdődik a vitás kérdés eldöntése: melyik kettő üljön és ki álljon közülük? Hosszú veszekedés, sértődések és szemrehányások után elhatározzák, hogy a púpos fog állni, mert ő a legkisebb.

– No, hajts szaporán! – rikácsolja a púpos Jon mögött állva és tarkójára lehelve. – Üsd! Hú, barátom, micsoda sapkád van! Ócskábbat egész Péterváron nem találni...

– Hi-i... hi-i... – nevet Jon. – Hát, amilyen van...

– No, te, «amilyen van», hajts! Vagy így akarsz egész úton döcögni? Igen? Hát a nyakad közé?...

– Majd szétreped a fejem... – mondja az egyik hosszú ifjú. – Tegnap, Vázkával ketten, Dukmaszovnál megittunk négy üveg konyakot...

– Nem értem, mire való ez a hazudozás? – dühöng a másik hosszú. – Hazudik, mint egy kutya.

– Biz' Isten, igaz...

– Olyan igaz, mint ahogy a tetű köhög.

– Hi-i... ! – nevet Jon. – Jókedvük van az uraknak!

– Ej, hogy az ördög!... – dühöng a púpos. – Fogsz hajtani, te vén nyavalyás, vagy nem? Ez hajtás?! Csípj oda neki azzal az ostorral! No, vén ördög! No! Csak jól oda neki!

Jon érzi maga mögött az izgő-mozgó testet és hallja a púpos rikácsoló hangját. Hallja a rázúdított szidalmakat, látja az embereket és az egyedülvalóság érzése kezd leolvadni lelkéről. A púpos mindaddig szitkozódik, míg egy körmönfont, hatemeletes káromkodás közepén elakad a hangja és köhögni kezd. A két hosszú ifjú most bizonyos Nadjezsda Fjodorovnáról kezd beszélni. Jon egyre hátratekintget. Aztán, kívárva egy rövid szünetet, még egyszer visszafordul és rekedten mormogja...

– A héten... izé... meghalt a fiam!

– Mindnyájunknak meg kell egyszer halni... – sóhajtja a púpos és a köhögést abbahagyva, a száját törülgeti. – No, hajts, hajts! Uraim, én határozottan képtelen vagyok így tovább menni! Mikor ér ez így velünk oda?

– Hát biztasd egy kicsit... nyakon!

– Hej, vén nyavalyás, hallod? A nyakadra mászok!... Veletek kezdjen az ember,... inkább gyalog megyek!... Te, nem értesz? Vagy köpsz a szép szóra?

Jon inkább hallja, mint érti a háta mögött kiabáló szavait.

– Hi-i... – nevet Jon. – Jókedvük van az uraknak... adjon nekik az Isten egészséget!

– Kocsis, feleséges vagy? – kérdezi a hosszú.

– Én? Hi-i... tréfás emberek maguk! Az én hitvestársam most már... a hideg anyaföld... hi-hi-hi... vagyis a sírgödör!... Lám a fiam meghalt, én meg még élek... Furcsa dolog ez, a halál eltévesztette az ajtót... A helyett, hogy hozzám kopogtatott volna be, a fiamhoz ment...

És Jon egészen hátrafordul, készül elmondani, hogy halt meg a fia, de ekkor a púpos megkönnyebbülten felsóhajt és kijelenti, hogy hál' Istennek, végre megérkeztek. Jon megkapva a két hatost, sokáig néz a sötét kapualjban eltűnő korhelyek után. Újból magára marad és ismét csendesség veszi körül... A rövid időre elcsitult bánat megint elfogja és még nagyobb erővel telepszik mellére. Jon szemei aggodalommal és fájdalommal révedeznek az utca mindkét oldalát elárasztó tömegben : nem akad-e a sok ezer ember között legalább egy, aki meghallgatná őt? De a tömeg rohan, nem véve tudomást sem róla, sem bánatáról... Fájdalma rettenetes, határt nem ismerő. Ha Jon keble megszakadna és bánata kiömlene, úgy érzi, az egész világot elárasztaná és mégsem veszi észre senki. A bánat el tud bújni olyan kis helyen, hogy világos nappal, lámpával sem látni...

Jon meglát egy házmestert, aki valami zacskót cepel, elhatározza, hogy szóba elegyedik vele.

– Jó ember, hány óra lehet? – kérdezi tőle.

– Tíz óra... Mit állsz meg a ház előtt? Hajts odább!

Jon néhány lépéssel tovább hajt, összekuporodik és átadja magát a búnak... Most már hasztalannak tartja, hogy az emberekhez forduljon. De öt perc sem múlik el, kiegyenesedik, fejét felkapja, mintha valami édes fájdalom nyilallott volna bele és megrángatja a gyeplőszárat... Nem bírja tovább.

«Haza» – gondolja magában. – «Haza!»

És a lovacska, mintha megértette volna gondolatát, kocogni kezd. Másfél óra múlva Jon már ott gubbaszt a nagy, piszkos kemence mellett. A kemence tetején, a padlón és a lócákon emberek horkolnak. A szobát füst és füledt páraszag tölti be... Jon nézi az alvó embereket és kezdi bánni, hogy ilyen korán hazajött...

– Még a zabra valót sem kerestem meg. – gondolja. Innen van ez a nagy szomorúság is rajtam. Az olyan ember, aki érti a dolgát... aki maga is jól van lakva, meg a lova is, mindig nyugodt...

Az egyik sarokból előkászolódik egy fiatal kocsis, álmosan krárog és a vizes vedert tart.

– Megszomjaztál? – kérdezi Jon.

– Ühüm. Ihatnám!

– Igen... váljék egészségedre... Nekem meg, öcsém, meghalt a fiam... Hallottad már? Ezen a héten, a kórházban... Micsoda eset!

Jon figyel, hogy milyen hatást keltettek szavai, de nem lát semmit. A fiatal kocsis fejére húzta a takarót s már alszik is. Az öreg sóhajtozik és vakarózni kezd... Ahogy a fiatal kocsis kívánta a vizet, úgy vágyakozik ő is kipanaszkodni magát valakinek. Nemsokára egy hete lesz, hogy meghalt a fia és ő még senkivel sem beszélt erről... Jó lenne körülményesen, nyugodtan megbeszélni valakivel... Jó volna elmondani, hogy lett beteg a fia, mennyit szenvedett, mit mondott halála előtt, hogy halt meg... Szeretné elbeszélni valakinek, milyen volt a temetés, hogy ment a kórházba a megboldogult ruhájáért. A lánya, Anyiszja, otthon maradt falun... Jól esnék róla is elbeszélni egyet-mást... És még sok egyéb van, amiről most beszélni tudna... A hallgatónak meg csodálkozni, sóhajtozni és siránkozni kéne... Legjobb lenne valami asszonyfélével beszélgetni. Igaz ugyan, hogy az asszonynépség buta, de két szótól már bőgni kezdenek.

«Meg kéne nézni a lovat» – gondolja Jon. «Aludni még ráérek... kialhatom még magam...»

Felöltözik, kimegy az istállóba, a lovához. A zab, a széna és az időjárás forog az eszében. Mikor egyedül van, nem tud a fiára gondolni... Még csak hagyján, ha valakivel beszél róla, de mikor egyedül van, elviselhetetlenül félelmetes rágondolni és maga elé képzelni az alakját...

– Abrakolsz? – kérdezi Jon a lovát, meglátva az állat fénylő szemeit. – No, csak egyél, egyél... A zabot nem kerested meg, hát szénát fogsz enni... Igen... Hej, vén vagyok én már kocsisnak... A fiának kellene most már hajtani, nem nekem... Az volt az igazi kocsis... Csak élne...

Jon hallgat egy darabig, aztán tovább folytatja :

– Úgy bizony, lovacskám... Nincs már Kuzma Jonics... fogta magát, meghalt, csak úgy semmiért... Most, mondjuk, neked volna egy kis csikód, te volnál az anyja... És egyszer csak, mondjuk, ez a kis csikó megdöglene... Ugy-e, te is sajnálnád?

A lovacska rágja a szénát, hallgat és meleg párát fúj a gazdája kezére...

Jon belemelegsik a beszédbe és mindent elmond a lovának...